

Siber Egemenlik Konusu

The Issue of Cyber Sovereignty

Mehmet Erkan KILLIOĞLU¹

Öz

Egemenlik kavramı, iktidar kavramı gibi devletin ortaya çıkışından bu yana gerek siyasetçileri, gerek devlet adamlarını gerekse de düşünürlerin üzerinde düşündüğü, yorum yaptığı, tanımlamaya ve kavramsallaştırmaya ve genel çerçevesini çizmeye çalıştığı kavramlardan birisi olmuştur. Zaman içerisinde devletin geçirdiği değişim ve gelişim süreci ile irtibatlı olarak gelişen egemenlik kavramı özellikle Westphalia uluslararası sistemi sonrasında ortaya çıkan ulus devlet merkezli yeni sistem sonrasında daha da ön plana çıkan ve üzerinde düşünülen bir kavram olmuştur. Düşünürleri, siyasetçileri ve devlet adamlarını meşgul eden bu kavram, modern çağda, özellikle iletişim alanında yaşanan gelişmeler ve Küreselleşme gibi süreçler sonrasında dünya siyasetinin değiştiği, dünyanın daha küçük ve ulaşılabilir hale geldiği günümüzde, sorgulanır ve tartışılır hale gelmiştir. Bu süreci aşmak adına Egemenlik kavramı da değişim geçirmiş, yeni dönemin şartlarına adapte olmak için, internet sayesinde sanal evrenin ortaya çıktığı ve hızla geliştiği bu dönemde karşısına çıkan meydan okumaları karşılamak adına Sanal-Siber Egemenlik olarak adlandırılan bir kavramla karşılık vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Egemenlik, Siber Egemenlik, İnternet.

Abstract

The concept of sovereignty, like the concept of power, has been one of the key concepts that politicians, statesmen and thinkers have thought about, tried to define, conceptualize and draw the general framework since the emergence of the state. The concept of sovereignty, which has developed in connection with the change and development process of the state over time, has become a more prominent and considered concept, especially after the new nation-state-centered system that emerged after the Westphalia international system. This concept, which preoccupies thinkers, politicians and statesmen, has become questionable and debatable in the modern age, especially as world politics has changed following developments in the field of communication and processes such as Globalization. In order to overcome this process, the concept of Sovereignty has also changed, and in order to meet the conditions of the new era, a new concept emerged, called Cyber Sovereignty.

Keywords: State, Sovereignty, Cyber Sovereignty, Internet.

1. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
mehmeterkan@comu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-3146-2609>

Makale Türü   **Article Type**
Araştırma Makalesi   Research Article

Başvuru Tarihi/Application Date
12.08.2024

Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date
17.10.2024

DOI
10.20875/makusobed.1532174

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Killoğlu, M. E. (2024). Siber egemenlik konusu. *MAKU SOBED*, (40), 132-149. <https://doi.org/10.20875/makusobed.1532174>

EXTENDED SUMMARY

The concept of sovereignty is one of the core concepts of international relations, international law, political theory and philosophy, and modern history. The dominant thought in International Relations focuses on relations between sovereign states. The general definition of state sovereignty is directly related to the effective control of the geographical region and community. At this point, states that have come to the point of establishing mutual relations recognize each other's territorial integrity and sovereignty, which conceptualizes the right to govern their country, and mutually undertake not to interfere in each other's internal affairs. Since the primary condition for the international recognition of a sovereign state is effective internal control, the existence and acceptance of states that do not meet these criteria in the international order, becomes controversial. Although, theories of sovereignty have varied over time and have been affected by changes and developments in political theory, in the authoritarian states, the sovereign has complete and absolute power. There is no internal or external mechanism that can control or limit this power. In liberal states, the sovereign power of the state is limited by the Social Contract and later by the Constitution. With the popularization of democracy, the sovereignty of the state was shaken by the discourse of people's sovereignty, and as a result, the necessity of reshaping the power relations within the country emerged. As a result, the unilateral responsibility of the subjects towards the government was eliminated and the state became accountable to its citizens. (Feuerbach Denial). This approach was later questioned with the understanding of "Republican Sovereignty", which took its origins from Montesquieu and Edmund Burke. Here, the sovereign is now the citizens within the nation state who share similar beliefs, traditions and approaches. The issue of sovereignty continues to be the subject of heated debate and is perceived as a manifestation of the political will of many leaders. The status quo is no longer perceived as a nominal minimum necessary condition to protect the country's interests. With the rejection of globalization and transnational interactions, demands have emerged to rethink the idea of Westphalian sovereignty. At this point, Ronald Paris argues that alongside the trend towards the restoration of traditional or Westphalian state sovereignty, there is something else going on that has gone largely unnoticed: the reaffirmation of the old versions of sovereignty.

As mentioned before, the concept of Sovereignty, which is one of the important issues of the international system and nation states, has had to change and adapt to newly emerging situations due to the changing conditions of the international system. Rapid technological development, and the social, political, economic reflections of this development have offset distances and crossed state borders without any interference. The developments in communication sector, especially with the Internet and social media applications, have also affected the understanding of Classical Sovereignty and made it easier to become questionable. The response developed to overcome this challenge has been the concept of Cyber Sovereignty. With this approach, the traditional perception of Sovereignty was tried to be applied to the cyber world. In other words, the understanding of classical sovereignty and the security resulting from it has been tried to be transferred to this new field of competition. For nation states this is a serious situation, in order to regulate and control this new but virtual environment necessary measures must be applied, because this new realm enables the thoughts, ideologies and ideas that are effective in social, political and economic transformation and changes to cross state borders rapidly and without any interference and interdiction. Therefore, Cyber Sovereignty appears as a new interstate area and competition zone. The great powers of the Cold War period, the United States and the Soviet Union, and later China, are aware of the importance of this new field of competition and are working with all their might to dominate this field. Because, as the global electronic problem arise on July 19, 2024 shows, our daily life is no longer just about our physical world.

1. GİRİŞ

Egemenlik, devlet idaresi ve devletlerarası ilişkilerde üzerinde düşünülen ve tarif edilmesi adına emek sarf edilen kavramlardan birisidir (Krasner, 2001, s. 5; Jackson, 2002, s. 15). Devletin doğumu ile başlatılabilecek olan egemenlik kavramının ortaya çıkış süreci beraberinde Egemenliğin ne olduğu, şartları ve sınırlarının ne olduğu ve nasıl belirleneceği sorularını beraberinde getirmiştir, zira egemenlik kavramı modern dönem siyasi kavramları arasında anlamı ve kapsamı en belirsiz ve en geniş olanlardan biridir (Parker, 1981, s. 253; Lloyd, 1991, s. 354). Egemenlik kavramı, tüm bu sayılanlara rağmen Ulus Devlet'in Uluslararası İlişkilerde başat aktör olarak ortaya çıkması sonrasında daha fazla dikkat çeken ve ön plana çıkan bir olgu olmuştur. Siyasi düşünceler ve onlarla irtibatlı olarak da kavramların değişim ihtiyacını karşılamak için ortaya çıktığı ancak ortaya çıkışlarından önce bir fikri hazırlanma ve oluşum aşamasından geçtikleri görülmektedir (Koçak, 2006, s. 72). Bu noktada egemenlik kavramına bakıldığında, kavramın fikri altyapısının 16. ve 17. yüzyıllarda oluştuğu, 18. yüzyıl ile 20. yüzyıllar arasında bir şekillendiği ve günümüzde de siyasal ve hukuksal alandaki diğer temel kavramlar ve doktrinler gibi değişim geçirmeye devam ettiği ifade edilmektedir (Jackson, 1999, s. 1). Bu noktada egemenlik kavramı, özellikle 20. yüzyılda yaşanan hızlı teknolojik gelişmeden sonra değişime uğramış, kendisini yeni döneme ve onun şartlarına göre uyumlulaştırmaya çalışmıştır. Ulus Devlet'in varlığının sorgulanmaya başlandığı bu ortamda Egemenlik

kavramı da tartışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Bunun sonucunda Egemenliğin yeni tanımları ve türleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de yaşanan teknolojik gelişmelerle irtibatlı olarak ortaya çıkan Siber Egemenlik kavramıdır. İşte bu çalışmada bu yeni Egemenlik kavramına değinilecektir.

Siber uzayın ve teknolojinin gelişimi modern dünyayı ciddi derecede değiştirmiştir. Bu değişim keza klasik uluslararası hukukun egemenlik gibi prensiplerinin yeniden düzenlenmesi zaruretini beraberinde getirmiştir (Franzese, 2009, ss. 1-42). Siber uzayda devlet egemenliğinin rolü akademik literatürde kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır. United Nations Governmental Group ox Experts (UNGGE), uluslararası hukukun, devletin egemenliği de dâhil olmak üzere, siber uzayda da uygulanabilir olduğuna karar vermiştir. Siber uzay konusundaki mevcut literatür çoğunlukla uluslararası hukukun siber uzaya nasıl uygulanacağı ve bu yeni durumun ne türden tehditleri beraberinde getireceği noktasında yoğunlaşmaktadır (Jensen, 2011, ss. 815-841, Jensen, 2015, ss. 276-304). Siber uzaydaki egemenlik konusu ile ilgili literatür ek olarak devletlerin internet ve içeriği üzerindeki kontrolünü ve devlet egemenliği prensibi temelindeki yasal sansürü de analiz etmektedir (Lotrionte, 2013, ss. 825-919). Akademik çalışmaların büyük kısmının egemenliğin yasal yansımaları ile ilgilenmesinin de gösterdiği üzere siber egemenlik konusu uluslararası hukukun konusu olarak değerlendirilmektedir. Siber egemenlik konusu akademik yazında kapsamlı bir şekilde incelenmiş olsa da net olarak tarifi yapılmamıştır ve muğlak kalan kısımları da vardır. Bunu da klasik egemenlik kavramından devralmış gözükmektedir ve literatür taramasında araştırma kısıtı olarak karşımıza çıkmıştır. Zira siber egemenlikle ilgili literatürdeki tanımlar, uluslararası hukuktaki klasik anlamından, daha karmaşık olabilen kontrol ve bağımsızlık kavramlarına kadar değişim gösterebilmektedir. Tanımlar uluslararası hukukun kapsamı dışına çıktıkça, egemenliği onunla irtibatlı yasal haklar ve yükümlülükler olarak anlamlandırma girişimi de başarısız olabilmektedir. Bu yüzden siber egemenliği, basitçe devletin siber uzaydaki kontrolü ve bağımsızlığı olarak tanımlama tartışmalı bir hale de gelebilmektedir.

Siber egemenlik konusunu önemli hale getiren sebeplerden birisi bilgidir. Zira özellikle enformasyon teknolojilerindeki gelişmelerin de teyit ettiği üzere, bilgi güçtür (Simon, 1971, ss. 37-72). Bu gücü elde edebilmek adına devletler ve devletdışı aktörler arasında bir rekabet gelişebilmektedir. Bu noktada Daniel Kuehl, siber uzayı enformasyon sistemi içerisindeki küresel bir domain olarak tanımlama yoluna gitmiştir. Bu Domain'in ayırt edici ve kendine has özelliği ise elektronik ve elektromanyetik spektrum kullanarak bilgiyi üretebilmesi, saklaması, değiştirmesi, paylaşabilmesi, dönüştürebilmesi ve manipüle edebilmesidir. Kuehl'e göre üç ayrı katmanın (fiziki, nöral ve data) bileşiminden oluşan siber uzay ve bu alandaki egemenlik, bu özelliği sebebiyle devletler açısından önemli hale gelmektedir (Kuehl, 2009, s. 38). Alexander Klimburg ise The Darkening Web adlı çalışmasında siber uzayda egemenlik tesisi için, Kuehl'in çalışmasında değindiği her üç katmanda da kontrol tesis edilmesi gerektiği iddiasında olmuştur (Klimburg, 2018, s. 29). Bu alanlarda kontrol ise genel bir sınır tesis edilerek sağlanmaktadır. Bu kontrol da devletlere egemenlik tesis etmelerine imkân vermektedir. Dünya genelinde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması sebebiyle siber alanı kullananların sayısının artması, bununla irtibatlı olarak internetim siyasi, askeri ve ekonomik faydalarının da belirgin bir hal alması sonucunda devletler, bu alanı kendi sınırları içerisinde kontrol etmeye öncelik verme yoluna gitmiştir. Bu kontrolü de siyasi, ekonomik, kültürel ve teknolojik kanallar vasıtasıyla yapmaya çalışmışlardır. Zira devletlerin siber alandan kaynaklanan zaafı, rakipleri tarafından siyasi, stratejik amaçlara ulaşmada istismar edilmiştir. Buna en güzel örnek olarak İran nükleer enerji programına darbe vurmak için kullanılan Stuxnet Worm'u ve internette bilgi toplamayı sağlayan PRISM programı verilebilir. Bu örnekler sebebiyle devletlerin siber uzayla ilgili endişeleri daha da artmış, bu alanı kontrol edebilmek için politikalar geliştirmeye daha fazla önem verir hale gelmişlerdir. Bu yüzden Rusya ve Çin gibi ülkeler internete serbest erişimi kısıtlama yoluna gitmiştir. Artan öneminden dolayı Siber Egemenlik kavramının ele alınacağı bu çalışmada önce Klasik Egemenlik kavramı, gereken fikri altyapının oluşturulması adına açıklanacaktır. Bunu Egemenliğin dönüşümünün açıklandığı kısım izleyecektir. Bu kapsamda Egemenlik ile Jeopolitik ilişkisine de değinilecektir zira gerek Egemenlik gerekse de bunun siber versiyonu, devlet, devletin varlığı ve güvenliği ile yakından ilişkilidir. Bu noktaya dikkat çekildikten sonra çalışmanın başlığında da değinilen ABD-Rusya rekabeti de örnek olay olarak incelenmiştir. Konu siber âlemle irtibatlı olduğu için çalışmada İnternet ve Siber Uzay konuları da, konunun kavranması ve çerçevesinin anlaşılması adına incelenmiştir. Çalışmanın ortaya çıkması noktasında yapılan literatür taramasında özellikle Klasik Egemenlik konusunda temel ve birinci derecedeki kaynaklar taranmış, konu üzerinde çalışmış olan önemli düşünürlerin fikirleri ve eserleri incelenmiş ve çalışmada kullanılmıştır.

2. EGEMENLİK KAVRAMI VE GELİŞİMİ: TARİHİ SÜREÇ

Çalışmanın başlığını oluşturan Egemenlik kavramı, uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, siyaset teorisi ve felsefesi ile modern tarihin temel kavramlarından biridir (Agnew, 1994, ss. 53-80; Lewis vd., 2008, s. 1; Agnew, 2010, ss. 779-784; Brighenti, 2010, ss. 57-72). Uluslararası ilişkilerdeki hâkim düşünce egemen devletler arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Egemenlik kavramı, devlete ilişkin üstün bir gücü, *Auctoritas* (İktidarın İlkesi) ve *Potestas* (İktidarın Kullanımı) kavramlarını birleştiren, ancak bunu yaparken de ikisi arasındaki ayrımı daha da belirginleştiren bir kavramdır (Ağaoğulları, 1991, s. 22; Mairret, 2005, s. 218). Devletin egemenliğinin genel tanımı ise coğrafi bölgenin etkin kontrolü ve popüler egemenlikle doğrudan irtibatlıdır (Kelsen, 1989; Sampford ve Palmer, 2005, ss. 23-62; Lewis vd., 2008, s. 1). Bu noktada karşılıklı ilişki kurma noktasına gelen devletler birbirlerinin toprak bütünlüklerini ve ülkesi üzerindeki yönetim hakkını kavramsallaştıran egemenliklerini tanımakta ve karşılıklı olarak birbirlerinin iç işlerine müdahil olmamayı taahhüt altına almaktadırlar. Vatandaşların ve ülkenin yönetimi ve korunması sırasında da temel hareket noktası kanunlar olmaktadır. Egemen bir devletin uluslararası alanda tanınmasının öncelikli koşulu etkili bir iç denetim olduğu için bu şartı yerine getirmeyen devletlerin uluslararası düzende var olması ve kabul görmesi tartışmalı bir hal almaktadır (Tilly, 1990; Krasner, 2002, ss. 265-268; Lewis vd., 2008, s. 2). Bu yüzden Egemenlikle ilgili yaklaşımlar zaman içerisinde değişkenlik göstermiş, siyaset teorisindeki değişimler ve gelişmelerden etkilenmiştir. Otoriter devletlerde, egemen tam ve mutlak bir iktidara sahiptir. Bu gücü kontrol edecek veya sınırlandırabilecek hiçbir iç ve dış mekanizma yoktur. Liberal devletlerde ise devletin egemen gücü Sosyal Sözleşme ve daha sonra da Anayasa ile sınırlandırılmıştır (Russett, 1995; Lewis vd., 2008, s. 2). Demokrasinin popülerleşmesi ile devletin egemenliği halkın egemenliği söylemi ile sarsılmış, bunun sonucunda ülke içindeki güç ilişkilerinin yeniden şekillendirilmesi zarureti ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda tebaanın yönetime karşı olan tek taraflı sorumluluğu ortadan kalkmış, devlet vatandaşına hesap verir hale gelmiştir. (*Feuerbach İnkârı*). Bu yaklaşım daha sonra kaynağını Montesquieu ve Edmund Burke'dan alacak olan “*Cumhuriyetçi Egemenlik*” anlayışı ile sorgulanmıştır. Burada egemen artık benzer inanç, gelenek ve yaklaşımları paylaşan ulus devlet bünyesindeki vatandaşlar olmuştur (Lewis vd., 2008, s. 2 ve 3).

Fransız hukukçu Jean Bodin, modern egemenlik kavramını formüle eden ilk kişi olarak kabul edilmektedir (Shepard, 1930, s. 585; Schindler, 1950, s. 112; Benn ve Peters, 2009, s. 257; Moore, 2009, ss. 497-498; Nagan ve Haddad, 2012, s. 438). Ancak Dante Alighieri'nin Monarşi adlı laik iktidar ile dini iktidarı ele aldığı çalışması da önemli bir dönüm noktasıdır. Bu sebepten dolayı egemenlik fikrinin oluşumu daha önce başlamıştır, demek yanlış olmayacaktır. Hıristiyanlığın Batı (Katolik) ve Doğu (Ortodoksluk) olarak bölünmesi sürecinin yanı sıra Bizans olarak da bilinen Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinin bu sürecin katalizörü olduğu belirtilebilir. Ancak Bodin'e siyaset felsefesi alanında devrimci sıfatının verilmesine neden olan temel özellik, daha önce hemen hiçbir düşünürün daha önce egemenlik kavramını onun kadar açık bir şekilde tarif etmemiş olmasıdır (Ekiz, 2020, s. 633). Devletin Altı Kitabı'nda (1576) Bodin egemenliği, içte insanlar üzerinde sınırlanamayan mutlak iktidar, dışta ise bağımsız bir kudret olarak tanımlamıştır (Okandan, 1968, s. 523; İlhan, 1980, ss. 95-96; Özay, 1980, s. 75; Kapani, 1983, s. 35). Ayrıca hükümdarın kanunu ilan etme hakkına sahip olduğunu savunmuştur (Hudson, 2008, p. 26). Yine Bodin'e göre egemenlik, yurttaşlar ve uyruklar üzerindeki en yüksek, en mutlak en sürekli güçtür. (Okandan, 1966, s. 523; Özer, 2005, s. 51; Alatlı, 2010, s. 844; Gözler, 2011, s. 162; Teziç, 2014, s. 137; Akad vd., 2014, s. 101). Bodin'e göre egemenlikten söz edilmedikçe devletten de söz edilemez (Mairret, 2005, s. 234). Bu yüzden Bodin, egemene geniş bir hareket sahası tanımıştır (Ekiz, 2020, s. 633). Bu da egemenliğin tamamen devletin ürettiği bir kavram olduğu anlamına gelmektedir (Mairret, 2005, s. 234). Bodin'in egemenlik ile ilgili konumu, monarşi yanlısı ve Katolik inançlarıyla uyumludur. Bodin'in demokratik yönetim biçimini sert bir şekilde eleştirmesi, büyücülüğün gücüne inanması ve birçoğu idam edilen onlarca kadın üzerinden Engizisyon süreçlerine doğrudan katılması anlamlıdır.

İngiliz siyasetçi, İşçi Partisi ideoloğu, çoğulcu demokrasi kavramının yazarı Harold Lasky de Roma imparatorluk mirasından bahsetmekle birlikte, egemenlik kavramını “*Hıristiyan Cumhuriyet*” olgusundan türetmiştir. Laski, bu noktada egemenliği tanımlarken “*Modern anlamda egemenlik, orta çağ düşünürünün ne pahasına olursa olsun özgürlüğe ulaşmaya çalıştığı soyut engellerin atasıdır*” demiş ve “*Hıristiyan Cumhuriyeti'nin her yeri kaplayan bir birliğe tapınma anlamına geldiğini*” de eklemiştir (Laski, 1921, s. 2). Laski'nin Hıristiyan Cumhuriyet kavramına giden süreç şu şekilde ortaya çıkmıştır: Katolik Kilisesi ile Krallar ve devlet adamları arasındaki rekabet ve ilişki, iki siyasi düşünce ekolünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunlardan biri, eğer Mesih, yani Hz. İsa Cennetin krallığının hükümdarıysa, o zaman İsa'nın vekili olduğu için bu ilahi otoritenin onun adına Dünya'daki vekilinin Papa olacağı iddiasıdır. Bu iddianın kabul

edilmesi halinde Hıristiyan Dünyası'ndaki, tüm güç Katolik Kilisesi'ne aittir. Hal böyle olunca bir İmparator veya Kral ülkesini yönetebilir, ancak bu hakkı Roma'dan (Papa) almaktadır. Bu iddiayı desteklemek için Katolik Kilisesi dünyevi hiç bir talebi olmadığını iddia etmiştir. Kilise'nin evrensel egemenliğini savunan ve siyasi idarelerle gireceği güç mücadelesinde kullanabileceği akli ve hukuki zemini sağlamak adına da “*Kutsal Yasa (Jus divinum)*” ilan edilmiştir. Yasa önemlidir, zira yasa kapsamında ortaya atılan kavramlardan birisi olan Plenitudo Potestatis, Katolik Kilisesi'ne sosyal meselelerde tam egemenlik sağlama ve hâkimiyet kurma imkânı sağlamıştır (Ekiz, 2020, ss. 633-691). İkinci yaklaşım ise modern zamanlarda Sekülerizm tabiriyle tanınır hale gelen siyasi ve dini yönetimin birbirinden ayrılması ve bu sayede yöneticinin ülkesi içinde tam bir egemenlik sağlamasına imkân veren yaklaşımdır. Bu yaklaşım sonucunda Papa'nın krallar üzerinde hesap sorulmayan ve tam kontrol sahibi olan bir idare olarak var olmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu noktada Siba N'Zatiula Grovogi'nin ifade ettiği üzere; “*Orta çağ Hıristiyanlığı ve kutsal yazıların Papalık yorumları, hiyerarşik sistemi ve çeşitli eşitsiz öznellik (veya egemenlik) biçimleri dâhil olmak üzere, modern uluslararası düzeni tanımlamıştır. Bu hiyerarşiler ve öznellikler, sırasıyla, Rönesans'tan Aydınlanmaya ve günümüze kadar uluslararası hukukun kapsamını belirlemiştir... Egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkı, baskın Avrupa kültürünü yansıtmış ve hegemonyaya ulaşmak için yasal araçları karşılarıyla uzlaştıran aracı bir ideoloji işlevi görmüştür*” (Grovogui, 1996, s. 16). Bu noktada 23 Eylül 1122 tarihinde imzalanan Worms Konkordatosu egemenlik haklarının tayini konusunda yeni bir dönüm noktası olarak ortaya çıkmıştır. Papa II. Calixtus ve İmparator V. Henry arasındaki bu anlaşma, Kilise ile Kutsal Roma İmparatorluğu'nun idarecileri arasında yeni bir ilişki tarzı ortaya çıkarmıştır (Durmaz, 2010, ss. 111-114). Worms Konkordatosu, siyaset ve devlet yönetimi alanında Kral ile Papa'nın güç mücadelesinde güçlerin eşitlendiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu tarihten sonra güç dengesini kendi lehine değiştirmeye çalışan ruhani idare siyaset alanında daha da güçlenmiştir. Sonuç olarak, Worms Konkordatosu, Papa'nın “*Suprema Potesta*” olarak kaldığı bir siyasi evren (*Res publica veya genel düzen*), Tanrı'dan başka herhangi bir dış güçten bağımsız hareket eden bir düzen inşa etmiştir. Papa'yı bu hiyerarşik evrende, güçlerini Papalık iradesine göre elinde tutan Avrupalı Hükümdarlar izlemiştir. Piramidin temelini oluşturan insanlığın geri kalanı, birbirini izleyen Papalık kararları aracılığıyla bu geçici hiyerarşiye dâhil edilmiştir. Yeni düzende, Papa zirvedeki yerini sağlamlaştırmış, onu Avrupa'daki Krallar ve tebaaları takip etmiştir. Onların ardından ise “*Eski Dünyanın Kâfirleri (Çinliler, Hintliler ve Müslümanlar)*”, ardından Afrikalılar ve 1492'den sonra “*Yeni Dünyanın Kâfirleri*” gelmiş ve yönetim piramidinin en altında yer almıştır. Gördüğümüz gibi, Batı Avrupa egemenlik kavramının oluşumunda ırkçı bir yaklaşım da yer almaktadır. Bu durumun siyaset sahnesine yansımalarının en güzel örneklerinden birisi de Friedrich Barbarossa'nın taç giyme töreni olmuştur. Papa IV. Hadrianus 4 Mart 1152'de Kutsal Roma Germen İmparatoru olarak ilan edilen Barbarossa'nın atına binerken dizginlerini tutmaması sebebiyle taç giyme törenini ertelemiş, Barbarossa, Papa'dan özür diledikten ancak 3 yıl sonra, 18 Haziran 1155'te resmen Kral ilan edilmiştir (Şenel, 1982, s. 293). Dini otoritenin bu artan gücü ve seküler yönetimin egemenliğini kontrolü altına alması elbette Krallar başta olmak üzere diğer idarecilerde rahatsızlığa yol açmıştır. Worms Konkordatosu, Kilise'nin siyasi olduğu kadar ruhani olarak da nihai güç olarak kalmasına imkân veren bir uzlaşma olmuştur. Ancak Kilise tüm kazanımlarına rağmen yine de Hıristiyan yöneticilerin tebaaları üzerinde etkisi, ayrıcalığı ve yönetim hakkında kayba uğramıştır. Kilise artık dünyevi meselelerde hükümdarlar ve tebaaları arasında durmamaktadır.

Orta çağda pek çok farklı şekilde ve türde egemenlik anlayışları olmuştur. 5.-15. yüzyıllar arasında kalan dönemde Papa “*Universalis Monarchia*”dır ve “*Universiale Regimen*”i tecrübe etmektedir. Papalara göre Krallar bu dönemde kendi iktidarlarını desteklemekle görevli hizmetlilerden başka bir şey değildir (Hudson, 2008, s. 25). Dünya'nın hâkimi Tanrı'dır. Papa da Hz. İsa'nın vekili olarak Kilise'nin egemenidir (Wilks, 1963; Post, 1964; Blythe, 1992). Papa Innocent III'ün Kutsal Roma İmparatorluğu'na Papalığın ve dini otoritenin üstünlüğünü kabul ettirme çabası ve baskısı, temelde Avrupa'da dinde reform için artan iç baskıya karşı bir karşılık verme çabasıdır. Papalığın tüm bu çabalarına karşın Orta Çağ'ın sonlarında, Papalık gücünün önceliği, Avrupa'daki siyasi gücün doğası hakkındaki teorik tartışmalarla sarsılmıştır. İngiltere Kralı I. Edward (1272-1307) ve Fransa Kralı IV. Philip (1285-1314) dâhil olmak üzere birçok Avrupalı hükümdarı bu tartışmaya taraf olmuştur. Papalık emperyal güçlerinin evrenselliği konusunda Innocent'in halefi Papa III. Honorius'un itirazları da bu süreci desteklemiş, Papalığın Batı Hıristiyan âleminin büyük bir bölümünde dini otoritesini kaybettiği 16. yüzyıldaki Protestan Reformu'nun habercisi olmuştur (Eroğlu, 2000, s. 320). Avrupalı monarkların Papa'nın otoritesine olan muhalefeti ilk olarak, halklar, politikalar ve mülkiyet üzerindeki siyasi etki alanlarında, kasıtlı olarak egemenlik olarak tanımlanan bir kavram etrafında şekillenmiştir. Bu kavram, çeşitli toplulukların kimlikleri etrafında şekillenmiş ve dini, yasal ve politik terimler ve argümanlarla da desteklenmiştir. Bunun sonucunda toplumu veya topluluğu temsil eden her laik

yönetici (Hükümdar), Kilise'den egemenlik hakkını talep edebilmiştir. Bu hak, herhangi bir iç rakibe olduğu kadar Papalığın dış tecavüzlerine karşı da ileri sürülmüştür. Bu esnada Doğu Roma İmparatorluğu'nda, bir güçler senfonisi kavramı, İmparator ve Patrik'in birlikte kontrol uyguladığı, dünyevi ve ruhani sorunları güçlerine göre çözdüğü zamanda, “*Güçler Senfonisi*” kavramı ortaya çıkmıştır. Doğu Roma'nın 1453 tarihinde tarih sahnesinden çekilmesinden sonra bu modelin ortadan kaybolmadığı, Rusya'ya taşındığı ve Rusya'da korunduğu iddiası Rus devlet adamları ve düşünürleri tarafından savunulmuş ve Rusya'nın Üçüncü Roma olduğu iddialarına temel teşkil etmiştir. Bu yapının etkisiyle resmi olarak devletten ayrı olmasına rağmen Kilise, kamusal yaşamda önemli bir rol oynamış ve devlet başkanı, çok çeşitli konuları tartışmak için düzenli olarak Moskova Patrikhanesi'nin liderliği ile bir araya gelmiştir (Savin, 2021). Rusya'da bunlar yaşanırken Batı'da ise Thomas Hobbes, Kralın sadece kanunu ilan etmekle kalmayıp aynı zamanda kanunu yarattığını ve bu durumun da hükümdara mutlak ahlaki ve siyasi güç verdiğini belirterek kraliyet egemenliği kavramına destek vermiştir. Hobbes, diğer toplumsal sözleşme teorisyenleri gibi, Kralın gücünü, eski kişisel egemenlik ve güçlerinden kolektif olarak vazgeçen ve onu kayıtsız şartsız Krala teslim eden halktan aldığını savunmuştur. Tüm bunların sonucunda Hobbes, egemenliği cebir gücü olarak görmüş ve tüm sosyal kurumların egemene tabi olmak zorunda olduğunu belirtmiştir (Erdoğan, 2005, s. 219). Hobbes'un çerçevesini çizdiği devlet, gücün tek elde merkezileştiren, şiddeti kendi tekelinde toplayan bir yeryüzü Tanrısıdır (Küçük, 2015, s. 315). Bireyler veya vatandaşlar devleti iradelerini bir araya getirerek kurmuşlar, haklarının ve hürriyetlerinin önemli bir kısmını bu ortak iradeye devretmişlerdir (Hobbes, 2001, s. 92-94). Bu yüzden Hobbes'a modern devletin teorik çerçevesini çizen ilk düşünür demek yanlış olmayacaktır (Gülsoy, 2006, s. 73).

Sonuç olarak Egemenlik kavramı ile ilgili hâkim görüşe göre bu kavrama yönelik modernist yaklaşım 16. yüzyılın başlarında yaygın hale gelmiştir (Hudson, 2008, s. 26). Bireyin merkeze alınmış olduğu yeni bir düşünce sisteminin ortaya çıkması devlet ve egemenlik anlayışının da yeni bir temele oturmasını sağlamış, gereken dönüşümü de hızlandırmıştır (Aybudak, 2017, s. 228). Bu dönüşümle hedeflenen ise merkezîyetçi ve totaliter bir devleti açıklamak, aklileştirmek ve yasal bir temele oturmasını sağlamaktır. Bu yüzden de egemenlik düşüncesi çoğunlukla devletin kritik fonksiyonları ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu fonksiyonlar; siyasi gücün entegrasyonu, ülke sınırları dâhilinde tek tip bir hâkimiyet ve kanun yapısı, kanun yapımı ve uygulanması için yeni mekanizmaların geliştirilmesi, idari gücün merkezileştirilmesi, mali denetimin yaygınlaştırılması, diplomasi ve diplomatik kurumlar yoluyla ülkeler arasındaki ilişkilerin bir kurala ve sistematiğe bağlanması ve son olarak ise sürekli bir ordunun hazır bulundurulmasıdır. Bu durum 1678 tarihli Westphalia Antlaşması ile daha da belirginleşmiştir. Bu antlaşmadan önce çok belirgin bir şekilde olmasa da “egemen” devletler vardır ancak bölgesel devletlerin önemi ve görünürlüğü bu dönemde artmaya başlamıştır (Hudson, 2008, s. 28). Egemenlik de bu durumun etkisindedir. Rönesans döneminde toprak ve tebaa hala Kralın şahsi malıdır. Machiavelli de bu durumu eserlerinde kullanmış olduğu “*Onun Devleti*” tabiri ile teyit etmiştir (Viroli, 1992). Bu dönemde egemenlik tabirine ilk değinen isim ise daha önce de ifade edilmiş olduğu üzere Jean Bodin'dir. “Devletin Altı Kitabı” adlı eserinde de açıkladığı egemenlik, Bodin'e göre mutlak ve bölünemez. Ayrıca cumhuriyet üzerindeki sürekli güç ve kontrolün bir simgesidir (Engster, 1996; Salmon, 1996, ss. 500-522). Genel kabul gören kanı Bodin'in egemenlik ve tanımı konusunda bir dönüm noktası olduğudur. Avrupa'da mezhep savaşlarının yol açtığı kaostan çıkmanın tek yolu olarak idarecinin kanun yapması ve bunu herkese eşit bir şekilde uygulaması görülmüştür (Hudson, 2008, s. 26). Egemenliğin kavramsallaştırılması noktasında önemli bir isim olan Bodin ancak sınırlı bir egemenlik uygulaması öngörmüştür. Zira egemen idareci hala Tanrı'nın kulu ve doğal hukukun süjesidir. Bodin ayrıca egemenliği oluşturan iç ve dış bileşenleri ilk kez bir araya getiren ve yorumlayan düşünür olarak da kabul edilebilir. Ek olarak *Ius Gentium*'da farklı toplum ve devletlerdeki iç hukuk düzenlemelerini genel hükümleri haline getirmiştir. Bu sayede toplumlar ayrı ve egemen devlet toplulukları olarak değerlendirilebilmiştir. Tüm bu katkılarına rağmen Bodin'in çağdaşları üzerinde hemen hiç etkisi olmamıştır (Hudson, 2008, s. 27).

Egemenlik kavramının gelişmesi noktasında Grotius, Hobbes ve Pufendorf'un da katkıları önemlidir. Örneğin Grotius 1625 yılında kaleme almış olduğu “*De Jure Belli ac Pacis*” adlı eserinde uluslararası hukuk için bir yapıya ihtiyaç olduğunu ifade etmiş, egemenlik olgusunu da eylemleri bir başkasının denetimine bağlı olmayan, yaptıkları ve başkasının iradesiyle geçersiz kılınamayan bir güç olarak tanımlanmıştır (Ağaoğulları vd., 1994, s. 94). Grotius'un bu açıklamasına rağmen Almanya'da hâkim görüş Samuel Pufendorf'un görüşü olmuştur. Pufendorf, Hobbes'tan farklı olarak Egemenliğin bir Totaliterlikten ve Mutlakiyetçilikten ziyade üstünlük durumu olduğunu savunmuştur (Pufendorf, 1672; Boucher, 2001, ss. 557-577). Thomas Hobbes ise 1651 yılında kaleme aldığı “*Leviathan*”da egemenlikle ilgili olarak Bodin'den daha kesin ve mutlak bir tanım yapma yoluna gitmiştir. Ancak düşünceleri en erken bir kuşak sonra dikkate

alınacaktır (Hudson, 2008, s. 27). Egemenlik kavramının geliştirilmesindeki bir sonraki aşama, Westphalia uluslararası ilişkiler sisteminin temelini oluşturan Otuz Yıl Savaşları ile ilişkilendirilmektedir. Bu sistem, devlet yönetiminde sorunlara yol açan ve birbiri ile sonu gelmez bir rekabete girmiş gözükten dini ve siyasi otoritenin birbirinden ayrılmasını ve birbirlerine müdahil olmamaları gerektiğini savunmuştur. O dönemde birçok devlet siyasi bir program olarak dini doktrinlere sahip olmaya devam etmiştir. Bu durum günümüzde de sürmektedir, dinin halen sosyo-politik yaşamda önemli bir yer tuttuğu ülkeler bulunmaktadır. 18. yüzyıla gelindiğinde Jean-Jacques Rousseau, hükümdara kolektif bir kimlik tanımlamıştır. Bu kolektif kimlik ise artık tek bir kişi veya zümre değil halkın kendisi olmuş, halka veya devletin tebaasına eski ve yeni kavramlar arasında karşıtlık yaratan bir statü tanımlamıştır. 19. yüzyılda ise Alman, Fransız egemenlik doktrinleri arasında temel farklılıklar ortaya çıkmıştır. Yüzyılın başında Prusya'ya da Tanrı'nın egemen olduğu doktrini kabul görmüş, bu yaklaşım Prusya, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında kurulan Kutsal İttifak'ın da temelini oluşturmuştur. Napolyon döneminde ise Fransa dışındaki devletlerin egemenlikleri tartışmalı hale gelmiştir. Napolyon'un tasfiyesinden sonra egemenlik tekrar monarşilere devredilmiş, bu devirde De Maistre ve Bonald gibi muhafazakâr teorisyenlerin "*Hanedanların Tarihi Hakları*" söylemine dayandırılmıştır (Fitzgibbon, 1940, ss. 116-124). Ancak bu durumdan memnun olmayan Fransız liberalleri daha rasyonel bir yaklaşım geliştirme yoluna gitmiştir. Bu isimlerden birisi olan Royer Collard'a göre egemenlik bir sebeptir. Victor Cousin ise egemenliğin temel haklarla aynı statüde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Merriam, 1900). Alman dünyasında durum biraz daha farklı gelişmiştir. Grotius, Savigny ve Otto Giercke'nin de içinde bulunduğu Tarihçi Okul, gönüllü uzlaşmayı temel alan doğal egemenlik teorilerini eleştirme yoluna gitmiştir. Kendileri ise "*Sozialrecht*" adını verdikleri farklı bir hukuk ve egemenlik modeline dayalı bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Carl Jellinek, Gerber ve Lobard ise egemen olmayan devletler olduğunu noktasına dikkatleri çekmeye çalışmış, Hugo Preusz ise egemenliği topyekün reddetmiştir (Hudson, 2008, s. 29). Yine Alman düşünürlerden birisi olan Carl Schmitt de bu durumla bağlantılı olarak şunları söylemiştir: "*Bir ulus her şeyi isteyebilir-iradesinin içeriği her zaman Anayasanın şu veya bu hükmünün içeriğiyle tamamen aynı yasal değere sahiptir. Bu nedenle, herhangi bir zamanda yasama, yasal veya basitçe olgusal işlemler yoluyla idareye müdahale edebilir. Ulus, şiddetli ihtiyaç durumuyla sınırlandırılması bile gerekmeyen jura dominationis'in sınırsız sahibi haline gelir*" (Schmitt, 2005, ss. 163-164).

Carl Schmitt'in ismini zikredince, onun eserlerinde değindiği egemenlik kavramını açıklamak uygun olacaktır. Schmitt, egemenlik kavramını 20. yüzyılın ortalarına kadar Batı Avrupa ülkelerinin tarihiyle bağlantılı olarak ele almayı tercih etmiştir. Bu devletler, başta iki dünya savaşı olmak üzere büyük olaylarla sarsıldıkları ve buna karşılık gelen bir tepkiye neden oldukları için Schmitt aşırıya kaçan güç ve hukuk sorunlarını ayrıntılı olarak analiz etmeye özel bir önem vermiştir. Bu noktada diktatörlük konusu örnek verilebilir. Schmitt'e göre; Egemen Diktatörlük, mevcut tüm düzeni eylemiyle ortadan kaldırılması gereken bir koşul olarak görmektedir. Bu yüzden de mevcut anayasayı, buna dayalı anayasa hukuku ile askıya almaz ve bu nedenle gerçek anayasa saydığı metin ve düzenlemelerin yürürlüğe girmesine izin verecek bir duruma ulaşmaya çalışır (Schmitt, 2005, s. 158). Carl Schmitt'in bu konulardaki derin çalışması, sonraki yazarların ve araştırmacıların bu Alman düşünürü egemenlik konusunda en yetkin uzmanlardan biri olarak kabul edilmesine sebep olmuştur. Bu sayede Schmitt'in tanımları ve düşünceleri genel kabul gören tanımlar haline gelmiştir. Örnek vermek gerekirse: "*Egemen, istisnai bir durumda kararı veren kişidir (Souverän ist, wer über den Ausnahmezustand entscheidet)*" (Schmitt, 2000, s. 15). Ancak Schmitt, bu tanımın sadece sınırlayıcı bir kavram olarak egemenlik kavramı için geçerli olduğunu ve asıl sorunun yasal ve fiili üstün gücün birleşimi olduğunu da ifade etmiştir. Ona göre en yüksek yetkinlik, herhangi bir kişiliğe veya psikolojik-sosyolojik güç kompleksine ait değildir, yalnızca normatif sistemin birliği içindeki en egemen düzene aittir (Schmitt, 2000, s. 34). Bu, bölgesel veya küresel liderlerin peşinden gitmeyen, koruma ve tercih karşılığında çıkarlarına hizmet edenlerin değil, ancak uluslararası alanda oyunun kurallarını değiştirebilenlerin egemenlik iddia edebileceği gibi iddialı bir önermeye de sebep olmuştur diyebiliriz.

Egemenlik konusunda benzer bir akıl yürütme ve tanımlama çabası İtalyan filozof Giorgio Agamben tarafından "*Homo Sacer*" adlı çalışmasında yapılmıştır. Agamben bu çalışmasında Egemen güç ve doğal yaşam konularına değinmiştir. Agamben, Schmitt'ten başlayarak, pozitif ve negatif teolojinin özellikleriyle karşılaştırılan Giambattito Vico'nun özel statüsüyle başlar, pozitif hukukun (*ius theticum*) ve dışlamanın karşıtlığı üzerinden de kendi tanım ve önermelerine geçer. Bu bağlamda Agamben, egemen güce, kötünün krallığının gelişini engelleyen bir koruyucu rolü atfeder (Agamben, 2011, s. 40). Dolayısıyla da Agamben, "*egemen nomos, hukuk ve şiddeti birleştirerek, aralarında ayırım yapılmasını imkânsız kılan bir ilkedir*" sonucuna ulaşmıştır (Agamben, 2011, s. 45). Belki de bu sezgi, Max Weber'i devletin şiddet uygulama konusunda meşru bir hakkı olduğunu iddia etmeye sevk etmiş olabilir. Dahası, Giorgio Agamben,

Walter Benjamin ve Georges Bataille gibi yazarlara hitap ederek Batı siyasi düşüncesine de etki etmiştir. Sonuç olarak, Agamben'e göre, egemen gücün temel eylemi, ilk politik unsur ve doğa ile kültür arasındaki sınır olarak doğal hayatın yaratılmasıdır. Bu doğal hayatın ve Batı'nın biyopolitik paradigmasının temeli de Antik çağdan beri Polis, yani şehirdir (Agamben, 2011, s. 230). Georges Bataille'a gelince, uluslararası hukukta tanımlanan devletlerin egemenliği ile çok az ortak yanı olan egemenlik hakkında fikirlerini ifade ettiğini belirtmesine rağmen, onun fikirleri de çalışmamız için ilgi çekicidir. Bataille, serveti üreten ama tüketmeyen emek ve köleliğin aksine, egemenliğin ayırt edici özelliğinin servetin tüketimi olduğunu öne sürmüştür. Kısacası egemenlik, gereken her şey sağlandığında ve sınırsız yaşam olanakları açıldığında başlamaktadır (Bataille, 2006, s. 313). Bunun yanı sıra egemenlik, çıkarların haklı göstermediği bu tür fırsatların kullanılmasıdır. Bu düşünceler uluslararası ilişkilerin güncel gerçeklerine uyarlanırsa, aşağıdaki sorular ortaya çıkmaktadır: Tüketencilik böyle bir egemenlik kriteri midir? Eğer öyleyse, özel bir tüketim-egemenlik endeksi geliştirerek sadece siyasi seçkinlerle değil, aynı zamanda nüfusla da bağlantılı olabilir mi? Otarşi, yani kendi kendine yeterlilik, potansiyel olarak bile, gerçek egemenliğin kriterlerinden birisi olabilir mi? Bu daha bir sonraki paradoksu ortaya çıkarır. İster petrol satışı ister emtia borsalarında spekülasyon olsun, bazı devletler askeri güç ve ekonomik bağlar nedeniyle belirli refah seviyelerine ulaşmıştır. Bu sistemdeki herhangi bir değişiklik ve dünya ekonomisine ve uluslararası süreçlere derinlemesine entegre olmayan ülkeler, siyasi sistemin çökmesine yol açabilir mi? Ancak Bataille'in da belirttiği gibi, burjuva dünyasında üretim yoluyla egemen düzen faydacılığa indirgenmiştir. Buna karşılık burjuva karşıtı öğretilerde egemenlik, yabancılaşmanın üstesinden gelmeyi amaçlar, ancak araçların ve nihai amacın yorumu farklı olabilir. Buna rağmen her iki düzen için de paradoksal bir çözüm olasılığı devam etmektedir. Bunu da Bataille şu şekilde açıklamaktadır: “*Genellikle egemenlik gücü gerektirir, ancak egemenlik aynı zamanda gücün sonu anlamına da gelir... Her şey sanki egemenliğin reddi bir anlamda egemenlikle özdeşmiş gibi olur*” (Bataille, 2006, s. 432). Temel olarak Georges Bataille'nin ifadeleri iktidar ve bilgi arasındaki ilişki de egemenlik ölçütünü yansıtmaktadır. Bataille'a göre, ölüm aynı zamanda egemenliğin önemli bir göstergesidir, çünkü belirli koşullar altında egemenlik, öldürme yasağını ihlal etmelidir. Sonuç olarak, ölüm cezasının mevcut olduğu devletler daha geniş bir egemenliğe sahiptir. Bu noktada konu ile irtibatlı olarak Jens Bartelson, bilgi ve egemenliğin mantıksal olarak birbirine irtibatlı olduğunu ve tarihsel olarak birbirini ürettiğini öne sürmüştür (Bartelson, 1995). Bartelson'a göre Modern Çağ, etraflarındaki dünyayı yaratan temsiller ve kavramlar inşa edebilen egemen özneler anlayışı ile karakterize edilmelidir. Bunun sonucunda bu egemen özneler daha ziyade Kraldan çok egemenliğin bir unsuru haline gelirler. Böylece egemenlik, siyasal gerçekliğin örgütleyici ilkesi haline gelirken, siyasal ve toplumsal ilişkiler tarihselleştirilmelerini de sağlamakta ve bu yolla algılanmaktadır. Bu sayede Devlet, siyasal ve toplumsal farklılıkları tek bir biçim içinde özümseyebilen, bir dizi benzer ilişkiler ağı olarak bir araya getirilmiş, genel ile özel ve özne ile nesne arasında aracılık yapan kavramsal bir bütün haline gelmiştir. Böylelikle egemen devlet ve uluslararası sistem siyasi gerçekliğin zıt alanları haline almaktadır.

Egemenlik konusundaki bir başka etkili çalışma da F. H. Hinsley'in aynı isimli çalışmasıdır. Hinsley'e göre egemenlik belli şartlara uygulanan bir sebep değil, bir kavramdır. Terim orijinal olarak siyasi toplulukta tek ve tam, mutlak bir otorite olması düşüncesi ve durumunu ifade etmektedir. Bu yüzden Hinsley'e göre devletin olmadığı toplumlarda egemenlik nosyonundan bahsedilemez (Hinsley, 1986, s. 1). Toplum, devletin kuralları tarafından yönetildiği zaman egemenlik kavramı ile eninde sonunda karşılaşılacaktır (Hinsley, 1986, p. 17). Egemenlik düşüncesi bir toplumda ortaya çıktığı zaman kavramın izleyeceği yol devlet ile toplumun etkileşimine göre şekillenecektir (Hinsley, 1986, s. 22). Bu noktada Hinsley, egemenlik fikrinin kaynağının klasik kültür olduğunu, kavramın gelişiminin de klasik kültürün icadı ile yakından alakalı olduğunu iddia etmiştir. Yani gelişmenin sebebi tek başına modern zamanın siyasi şartları değildir. Aksine kavramın kökleri 15. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu sebepten dolayı Hinsley'e göre egemenlik modern bir düşünce değildir. Keza egemenlik doktrini de devlet tarafından üretilmemiştir. Hobbes, Bodin ve Locke gibi modern egemenlik teorisinin mimarlarının zamanında da modern ölçülerde bir devlet mekanizması yoktur ve 19. yüzyıla kadar da olmamıştır (Onuf, 1991, s. 425-446). Egemenlik kavramı, devletin güçlenmesi ile daha belirgin hale gelmiştir (Hinsley, 1986, s. 72-77). Ancak Hinsley'in önermeleri çok fazla Avrupa merkezlidir ve sekülerdir. Özellikle Katoliklik karşıtıdır ve Müslümanlığı denkleme hiç dâhil etmemektedir (Hudson, 2008, s. 24). İslam'da ise dinin ilk dönemlerinde siyasi gücün yalnızca Allah'a ait olduğu savunulmuştur. Ancak tarihsel analiz, egemenlik kavramının yorumları da dâhil olmak üzere laik modernite fikirlerinin, geleneksel İslam'ın reformunu belirli bir şekilde etkilediğini ve bunun da Siyasi İslam olarak bilinen yeni biçimlerin ortaya çıkmasına yol açtığını göstermektedir. 20. yüzyılın ortalarında Sünni İslamcı hareketi birleştiren ilkenin, insanların siyasi faaliyetleri de dâhil olmak üzere, Tanrı'nın dünya üzerindeki münhasır egemenliğinin (*hakimiyye*) ilanı olduğu iddia edilmiştir. Bu noktada Batılı kaynakların

isimlendirmesi ile Siyasal İslamcılık veya “Yüksek Ütopik İslamcılık” diyebileceğimiz şey, çağdaş Batılı yönetim idealleriyle her türlü karşılaştırmayı veya benzerliği reddetmiştir. Bunun nedeni, ilahî, kozmik, yaratıcı egemenliğe yani Tanrı'nın münhasır yasama ve normatif egemenliği konusuna tavizsiz bir inancın olmasıdır (March, 2013, ss. 293-320). Bu konu ile ilgili olarak 20. yüzyıl İslam Dünyası Sünni düşünürlerinden ve Müslüman Kardeşler'in ideologlarından Seyyid Kutub bu konuda şunları söylemiştir: “*Modern yaşam tarzlarının kaynaklarına ve temellerine bakarsak, tüm dünyanın cahiliye-putperest cehalet temeline dayandığı, Allah'ın yeryüzündeki egemenliğine başkaldırmaya dayalı olduğunu görürüz. Modern yaşam ve onun dayattığı yönetim tarzı Tanrı'nın en büyük niteliklerinden birini, yani egemenliği, bazı insanları diğerleri üzerinde egemen kılarak insana aktarmaya çalışır...*” (Qutb, 2006, s. 8). Ancak bu vizyon sadece Sünnilere özgü değildir. İran Devrimi'nin lideri olan Ayetullah Humeyni de benzer şeyler söylemiştir: “*Bir yanda İslami hükümet ile diğer yanda anayasal monarşiler ve cumhuriyetler. Bunların arasındaki temel fark bu tür rejimlerde halkın temsilcileri ya da hükümdar yasamayla meşgulse ortaya çıkmaktadır. Zira İslam'da yasama gücü ve Kanun yapma yetkisi sadece ve sadece Yüce Allah'a aittir*” (Williams, 2017, s. 153). Başka bir örnek, siyaset ve dinin birliği konusunda gelişmiş bir teoriye sahip olan Tibet Budizmi'dir. Budist rahipler, devletin düzeni kutsamak için bir güce ihtiyacı olduğuna, aksi takdirde laik bir rejim altında devletin sürekli olarak gerileyeceğine inanmışlardır. A. Ş. Martinov'a göre bu yüzden Budizm, iktidar kurumunu ideolojik olarak boyun eğdirmekte başarısız olduğunda, mevcut siyasi ideolojiye uyum sağlamak ve onun ana değilse bile, her halükarda temel bir parçası haline gelmek için önemli çaba sarf etmiştir (Martynov, 1982, s. 11). Tüm bu sayılanların sonucu olarak, farklı coğrafi alanlarda faal olan farklı uygarlık türleri ve kültürler arasında egemenlik anlayışları ve yaklaşımlarındaki haliyle farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ancak tek bir kültürel ve tarihi alanda bile bu terimin tanımıyla ilgili farklılıklar olmuş ve anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Örneğin, günümüz İtalya topraklarında, tamamen zıt kriterlere sahip iki egemenlik tanımı ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi Dante'nin diğeri ise Machiavelli'nin egemenlik yorumudur. Dante'ye göre siyasi gücün ve dolayısıyla da egemenliğin ilahi bir gerekçesi vardır (Rolbiecki, 1923, ss. 91-102; Carter, 1943, ss. 339-355; Blandino, 2023, ss. 164-178). Machiavelli'ye göre ise egemenlik, ahlaki veya dini kökene bağlı olmayan güçle ilişkilidir (Ebener, 1947, ss. 63-77). Bu tür yorumlar, egemenlik fikrinin Avrupa siyasi alanını birleştirilmesini zora sokmuştur. Ancak öte yandan, bugüne kadar devam eden diğer egemenlik modellerinin ortaya atılması ve tartışılmasına da imkân vermiştir.

3. EGEMENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

Egemenlik konusu hararetle tartışmalara konu olmaya ve birçok liderinin siyasi iradesinin bir tezahürü olarak algılanmaya devam etmektedir. Statüko artık ülkenin çıkarlarını korumak için gerekli nominal bir minimum bir kriter olarak algılanmamaktadır. Son 20 yıldaki olaylar, uluslararası hukuk çerçevesine uyarlanmış “*Koruma Sorumluluğu-Responsibility to Protect*” kavramının, liberallerin bakış açısından bile en uygun çözüm olmadığını göstermiştir (Evans ve Sahnoun, 2002, ss. 99-110; Evans, 2004, ss. 78-89; Stahn, 2007, ss. 99-120; Bellamy, 2008a, ss. 135-156; Bellamy, 2008b, ss. 615-639; Lewis, 2008, s. 2; Chandler, 2009, ss. 27-39; Evans, Thakur ve Pape, 2013, ss. 199-214; Bosco, 2013, ss. 59-68; Torun, 2017, ss. 29-51). Ayrıca ABD'nin Irak ve Afganistan'a abartılı bahanelerle müdahale etmesi ve Kosova örneğinin Batılı ülkeler açısından farklı bir yönü olduğu görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tek kutuplu hale geldiği iddia edilen uluslararası sistemde mutlak hegemon hale gelen ve gücü tekeli altına aldığı düşünün devlet veya devletler grubunun ve aktörlerin mevcut sistemi istedikleri yönde tek taraflı olarak değişmeye zorlamaktan çekinmeyeceği açıktır ve son 20-30 yıllık dönemde yaşanan olaylarla da sabittir (Savin, 2020).

Küreselleşmenin ve ulusötesi projelerin reddedilmesiyle birlikte, modern ulus devletlerin içinden büyüdüğü Westphalia egemenliği projesini yeniden düşünmek yönünde talepler ortaya çıkmıştır. Ancak genel muhalif tavrından farklı olarak Ronald Paris, geleneksel ya da Westfalyan devlet egemenliğinin restorasyonuna yönelik eğilimin yanı sıra, büyük ölçüde fark edilmeyen bir başka şeyin daha olduğunu öne sürmektedir: Egemenliğin eski yasa dışı ve organik versiyonlarının dünyanın en güçlü üç devleti tarafından yeniden teyit edilmesi (Roland, 2020, ss. 453-489). Bu üç devlet ise sırasıyla Rusya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Söz konusu güçler arasında organik egemenliğin kökenine ilişkin yorum ve yaklaşım farkları olabilir, ancak hepsi liberal hukuk ve uluslararası ilişkiler anlayışına meydan okuma noktasında birleşmektedir. Devletlerin yasal eşitliğini ve iç işlerine karışmama ilkesini vurgulayan Westphalia egemenliğinin aksine, egemenliğin yasa dışı ve organik versiyonları aslında devletlerin eylemlerini sınırlamaz. Ek olarak güçlü devletlerin diğerlerine hükmetmesine imkân vermektedir. Bu durumun sonucu ise uydu olan ve doğrudan bağımlı olan küçük ülkeler üzerindeki kurulan tavizsiz hegemonyadır. Organik

egemenlik klasiklerinin, özellikle olağanüstü hal ve diktatörlük temasını gündeme getirdiği yerlerde, daha önce de değinilmiş olduğu üzere Carl Schmitt'e atıfta bulunmadan geçmek doğru olmayacaktır. Görüldüğü üzere organik egemenlik, dinle veya halkların stratejik kültürünün özellikleriyle yakından ilgilidir. Bu nedenle din ve/veya dünya görüşü ilkesinin siyaset felsefesiyle doğrudan ilişkili olduğu eserler ortaya çıkar (Savin, 2020).

Uluslararası sisteminin kurallarını zaman zaman esnetmeye çalışan üç büyük devletten birisi olan Çin'de benzer bir çalışma, daha önce Çin'in Westphalia sistemini yeniden düşünmesine atıfta bulunarak “*Kararsız Egemenlik-Ambivalent Sovereignty*” terimini icat eden Yongjin Zhang tarafından yapılmıştır. Zhang, 2008 yılında yayınlanan çalışmasında uluslararası ilişkilerin temeli olarak Westphalia sisteminin düşüşünü öngörmüştür. Bir başka Çinli yazar, 2019'da “*Redefining A Philosophy for World Governance*” adlı çalışmayı yapan Tingyang Zhao'dur (Zhao, 2019). Bu çalışma, yeni bir küresel siyaset felsefesi olarak sunulan eski Çin, “*Tianxia-Göksel İmparatorluk*” kavramının modernlikle olan etkileşiminden bahsetmektedir. Orta Krallık, ulus devlet kavramının ötesine geçerek kapsayıcılığı ve uyumu diğer hususların üzerinde küresel dünya görüşünün merkezine koyan fiziksel, psikolojik ve politik olmak üzere üç alanın bir bileşimi olarak dünyanın kavramsallaştırılmasıdır. Zhao'ya göre, birbirine bağlı ve küreselleşmiş bir dünyada, Tianxia fikri, “*kapsayıcılık ilkesi*” ile tanımlanan uyumlu bir küresel organizasyona dayalı, uluslararası ilişkilere ve 21. yüzyılın dünya düzenine dair yeni bir vizyon sunabilir. Bu yön, küreselleşmiş bir dünyada riskten kaçınma ile birleşen bir arada var olma ve ilişkisel akılcılık ontolojisi üzerine inşa edilmiştir (Zhao, 2019). Zhao bu çalışmasını 2021 yılında yazmış olduğu “*All Under Heaven: The Tianxia System for a Possible World Order*” adlı çalışması ile daha geliştirmeye çalışmıştır (Wang, 2017; Zhao, 2021). Amerika Birleşik Devletleri'nde son 20-30 yıllık dönemde egemenlik konusu tekrar hararetli tartışmaların konusu olmaktadır. Bu noktada egemenliği organize ikiyüzlülükten başka bir şey olarak görmeyen Neo Realist-Yeni Gerçekçi Stephen D. Krasner'ın da ismini zikretmek yerinde olacaktır. Stephen Krasner saygın ve kabul görmüş siyaset bilimcilerden biridir ve egemenlik teorisinin derinliklerine inmeye çalışmıştır (Moore, 2009, ss. 497-498; Keohane, 2013, ss. 28-52).

3.1. Krasner'e Göre Egemenlik

Stephen D. Krasner'e göre uluslararası yasal bir egemenlik demek uluslararası alanda devletin diğer devletler tarafından tanınmasıdır. Krasner'e göre bu egemenliğin asgari şartıdır. Bu şart bazı durumlarda devletin uluslararası antlaşmalarda imzacı taraf olarak katılabilmesi için tek başına yeterli olabilen bir kriterdir (Krasner, 2002, s. 18; Krasner, 2004, s. 86; Krasner, 2005, s. 71). Westphalia tarzı egemenlik anlayışı devletin sınırlarının diğer devletler tarafından tanınması ve iç politik işleyişlerine müdahale edilmemesi ile belirgindir. Ancak Krasner çalışmalarında egemenlik konusunu farklı bir şekilde ele almıştır. İlk çalışmalarında Westphalia sistemi egemenlik anlayışını “*siyasi hayatı sistematiğe kavuşturmak için kurumsal bir düzenleme*” olarak tarif etmiştir (Krasner, 1995, s. 119). Bu düzenlemenin temeli ise bölgesellik ve özerklik oluşturmuştur. Bu tanımları iç egemenlik tanımına oldukça yakındır. Ancak Krasner daha sonraki yıllarda kaleme almış olduğu eserlerinde egemenliği “*devletlerin diğer devletlerin iç işlerine karışmasına engel olan bir kural*” olarak tanımlama yoluna gitmiştir (Krasner, 2004, s. 88). Bu noktada Westphalia tarzı egemenliği tanımlar ve açıklarken “*organize ikiyüzlülük*” tabirine kullanma yoluna gitmiştir. Son çalışmalarında ise Vattel tarzı egemenlik tanımını kullanmaya başlamıştır (Krasner, 2004, Krasner, 2005). Krasner'e göre iç egemenlik ise devletin kendi sınırları içerisinde siyasi otoritesini ve kamu politikasını kabul ettirme yetkinliğidir. Bu türden otorite yapıları ülkenin sınırları içerisindeki kontrol faaliyetlerinin temelidir (Krasner, 2004, p. 88). Bunlar iç egemenliği devletin gerçek kapasitesi ile ilişkilendirir ve devlet otoritesinin ne dereceye kadar tatbik edildiği ve etkili olduğunu gösterir. (Krasner, 1999, s. 4; Krasner, 2005, s. 71). Yine Krasner'e göre her ne olursa olsun devletler sadece dış dünyada değil kendi ülkesinin içinde de tutum ve tavırlarını etkin bir şekilde düzenlemek zorundadır (Krasner, 1995, s. 118).

4. EGEMENLİK VE SİBER DÜNYA

Genel kabul gören yaklaşıma göre egemenlik kavramının temelleri 1648 tarihli Westphalia Antlaşmasına kadar gitmektedir. Bu antlaşmanın ortaya çıkarmış olduğu yeni uluslararası sistem, ulus devletleri sistemin merkezine koyarak onları kendi ülkelerinde ve iş içlerinde egemen aktörler olarak tarif etmiştir. Bu alana diğer devletlerin müdahil olması ise istenmeyen bir durum olarak tanımlanmıştır (Franzeze, 2009, ss. 1-42). Bu yüzden egemenlik prensibi uluslararası hukuktan ayrı düşünülmemelidir. Eşitlik prensibi ile irtibatlı olan bu kavram, her devletin uluslararası hukuk önünde eşit olduğunu kabul

etmektedir (Jensen, 2015, ss. 276-304). Egemenlik de bu noktada uluslararası hukuka göre devletleri oluşturan bileşenlerden birisi olmaktadır. Bu yaklaşıma göre bir devlerin var olabilmesi için nüfusu, ülkesi, etkin bir siyasi gücü ve egemenliği olmalıdır. İletişim ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler sonrasında bu sayılanlara siber uzay da eklenmiş ve bu alanın da devletler arasındaki rekabetin yeni alanlarından birisi haline gelmesine yol açmıştır.

İletişim ve enformasyon teknolojilerinin dünya çapında yaygınlaşmasında önemli katkısı olan internetin ilk olarak ortaya çıktığı ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya çapındaki tek taraflı eylemlerinde kendini gösteren küresel bir medeniyet çatışmasının varlığı, İnternet güvenliği konusunu da gündeme getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı bu buluş, İnternetin dünyaya hangi avantajları, fırsatları ve tehditleri getirdiğinin detaylı bir şekilde incelenmesi ve analiz edilmesi zaruretini beraberinde getirmektedir. Açıkçası, mevcut küresel ağdaki diğer katılımcılar ve hatta içerik sağlayıcıları Amerika Birleşik Devletleri'ne kıyasla kısmen avantaj sahibidir. Ancak bu siber alanda da birçok düzenin saf kaosa karışımı olan bir gri bölge vardır. Böyle bir ortamda, bazı sınırlı özelliklere göre dost veya düşman tanımlamak ve egemenlik sınırını çizmek son derece zor olmaktadır. Bu noktada güvenlik uygulamalarından ve egemen bir İnternet'in ilkelerinden bahsetmeden önce, her şeyin nasıl başladığını hatırlamakta fayda vardır: İnternet ağı, ABD Savunma Bakanlığı'nın nükleer bir savaş durumunda ortaya çıkacak olan iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için ABD'li bilişim şirketleri tarafından geliştirilmiştir (Leiner vd., 1997; Grier; Greenemeier; 2009; McDowall, 2015; Mack, 2019). İnternet haberleşme ağını sivil kullanıma açarak küresel bir düzeye genişletme fikri Küreselleşme süreci ile popülerleşmiştir (Frischmann, 2001; Greenstein, 2001, ss. 213-229; Greenstein, 2015). Bu durum eşit, özgür bilgi alışverişi ve bilgiye hızlı ve sınırsız erişim sloganı altında gerçekleştirilmiştir. Ancak söylemdeki bu fırsat eşitliği uygulamada etkileme, fayda ve zarar potansiyeli açısından devasa bir eşitsizliğe dönüşmüştür. Modern internette, çocuklar da dâhil olmak üzere tüm kullanıcılar, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda devletler, istihbarat örgütleri ve büyük ve çokuluslu şirketler gibi organize yapılarla etkileşime açıktır. Bu ücretsiz ağ sunduğu imkânlar sebebiyle organize suç örgütleri ve terörist grupları tarafından da yaygın bir şekilde kullanılır hale gelmiştir (Shelley, 2003, ss. 303-312; Tropina, 2010, ss. 16-18; Di Nicola, 2022; Nicaso ve Danesi, 2023).

Ağ etkileşiminin sanal ve anonim doğası bu alanı manipülasyon için verimli bir ortam haline getirmektedir. Küresel bir ideolojik çatışma bağlamında, İnternet bu özelliği ile tüm devletlere, toplumlara, onların kültürlerine ve tarihlerine tehdit unsuru olabilmektedir. Bu anonim ve kontrolü zor alan büyük bir propaganda, dezenformasyon, kriz üretme, yaygın yıkıcı kaosun kışkırtılmasında kullanılacak bir manipülasyon aracı halini de alabilmektedir. Tüm bu süreçler incelendiğinde, elektronik ağda oluşan kaosun esas olarak ulusötesi sermayenin çıkarları ve küreselleşme fikirlerinin hâkimiyeti için kullanıldığı iddia edilebilir. Aslında İnternet, anlamsal sınırların bulanıklaştırılması yoluyla egemenliğin yıpratılmasında kullanılacak etkili bir araç olarak görülmektedir. Siber alanda şu anda dokunulmaz ve teknik anlamda yenilmez tek egemen, dünya çapındaki ağın yaratıcılarıdır. Bu noktada ana hat kabloları-yönlendiricileri, ölümcül rakiplerin ve hiçbir şeyden şüphelenmeyen toplumların herhangi bir yönde başarılı bir şekilde hareket ettiği yollara ve raylara benzetilebilir (Savin, 2019).

Modern İnternet, kişisel bilgisayarlara (düğümlere) dayalı bireysel çalışma alanlarını tek bir ağda birleştirme fikriyle ortaya çıkmıştır. İnternetin prototipi, TokenRING protokolünü kullanan ArcNet ağıdır. Bu protokolde, ortak ağa veri aktarmaya başlama hakkı, daire etrafında dönüşümlü olarak özel bir paket (*Token*) geçirilerek düğümler arasında dağıtılmıştır. Bu yaklaşım, ağdaki eşit düğümler arasında düzenli etkileşimi ve iletişimi sağlamıştır. Ancak, belirteç kaybolursa sorun ortaya çıkar ve sistem, yeni bir belirteç oluşturmak için bir mekanizma olmadan çalışmaya başlayamaz. Ağda uzun süreli bir hareketsizlik tespit eden ağ cihazlarından herhangi birinin kendisi yeni bir belirteç oluşturur ve bunu bir seri numarasıyla işaretler. Sistemin yumuşak karnı ağda aynı anda birkaç belirteç üretilme ihtimalidir. Bu yüzden bir belirteç alındığında, her cihaz seri numarasını daha önce alınanla karşılaştırır ve seri numarası hiyerarşide daha düşük olan belirteci bir daire içinde daha fazla göndermez, yok eder. Böylece, bir süre sonra ağda “en güçlü” seri numarasına sahip yalnızca bir veri kalacaktır. Bu sistemin güvenli olarak çalışması için düşünülmüş bir çözümdür zira ağda böyle bir mekanizma olmaması durumunda sistem çalışmaya başlayacak veya erişim çakışmaları nedeniyle çökecektir. Bu örnek, tamamen aynı parçalardan anlamlı bir mekanizma yaratmanın imkânsız olduğunu açıkça göstermektedir. Öyle ya da böyle bir “eş düzeyler arası” ağ oluşturmaya çalışıldığında, bir yerlerde eşitsizlik ortaya çıkacaktır ve bu eşitsizlik, yalnızca kritik durumlarda fark edilir ve belirleyicidir (Savin, 2019). Bu noktada Carl Schmitt'in egemenlik tanımını hatırlatmak yerinde olacaktır: “Egemen, istisnai duruma karar verendir ve hiç kimse kararını iptal edemez, değiştiremez, itiraz edemez veya yerine getirmekten kaçınmaz” (Zeybekoğlu, 2009, s. 38; Yılmaz, 2017, ss. 383-410). Bu tanımlı

İnternet ve siber ortama uygulayacak olursak; böyle bir ortam için egemen, herkes için aynı kuralları koyan ve uygulayan, uygulatan kişidir.

İnternette kullanılan tüm temel ağ iletişim protokolleri, elektronik bileşenlerin yapısında geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Ek olarak ABD Bilişim endüstrisinin devleri, ağ ekipmanı yonga seti ve işlemci üreticileri tarafından yazılımla desteklenmektedir. Bu konu niye önemlidir; zira hemen her sunucu, yönlendirici, kullanıcının bilgisayarı, cep telefonu (Amerikan olmayan şirketler tarafından geliştirilenler bile) bugün Amerikan Bilişim endüstrisi devlerinden yonga setleri veya IP blokları (mikro devrelerin geliştirilmesinde kullanılan işlevsel olarak eksiksiz bir modül) kullanmaktadır. Bu yüzden bu sistemi geliştiren devlet veya devletlerin kritik bir durumda ağı en derin düzeyde yönetme becerisine sahip olduklarından, onu kendi avantajlarını artıracak şekilde kullanmayacağını düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. İnternet ağını temel özelliği, bir karakter kümesi olarak bir adres oluşturulması ve adres ile içeri arasında herhangi bir anlamsal bağlantının olması zorunluluğunun olmamasıdır. Bu noktada doğru adreslerin alınması, kimin daha fazla ödediği veya kimin alan adını önce tescil ettirdiği ile ilişkilidir (Savin, 2019).

4.1. İnternet ve Siber Uzay

Alman hukukçu Carl Schmitt, “*Nomos*” terimini modern siyaset bilimine tanıtan kişidir. Bu kelime eski Yunan'da bir yasa ve gelenek ile bölgesel-idari bir birim (Nome'lara bölünme) gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Carl Schmitt, herhangi bir alanı organize etme adına bu tabiri kullanma yoluna gitmiştir. Ülkelerin deniz, hava ve kara sınırlarına ek olarak gelişen teknoloji sonucunda, siber uzayın ortaya çıkışından sonra, bu belirli bölgeyi araştırma ve sınırlarını belirlemek ve egemenliğinin bu alana da uygulanmasını sağlama düşüncesi ortaya çıkmıştır. Siber uzay insan yapımıdır, değişebilir ve net sınırları yoktur ancak bu sebeplerden dolayı da eşsizdir. Yetki alanını World Wide Web için kullanılan altyapı üzerinde tanımlamak mümkün olsa da, siber uzayın kendisinde davranışı yöneten uluslararası kabul görmüş kurallar hala yoktur. Bu açıklama, İnternetin mevcut durumunu ve bununla ilgili olayları ve tartışmaları daha iyi anlamak için gereklidir.

İlk olay, Rus internet ve bilişim altyapısının bağımsız faaliyet göstermesi için geçmişte yapılan testlerle ilgilidir. Bu kapsamda son zamanlarda düzenlenen askeri tatbikatlar kapsamında Rusya'nın internet bağlantısının kesildiğine dair Batı medyasında zaman zaman haberler çıkmıştır (Tucker, 2019). Bu arada ülkede daha önce de benzer amaçlı testler yapılmıştır ve İnternet kesilmiştir (Pettit, 2019). Ancak kullanıcılarının çoğu için bu durumdan neredeyse hiç etkilenmemiştir. Bu planlama organize sistematik siber saldırılar veya siber uzayı yönetmede açık avantajları olan ülkeler tarafından Rusya'ya yönelik siyasi ve ekonomik yaptırımlara gidilmesi durumunda ülke içinde İnternetin kesintisiz çalışmasını sağlamaya yönelik alınan önlemlerdendir. İkinci olay, bahsedilen siber saldırılardan kaynaklanan tehditlerdir. ABD Savunma Bakanlığı temsilcileri, Şubat 2019 gibi erken bir tarihte siber uzaydaki saldırılardan ve operasyonlarından açıkça bahsetmiştir. Aynı ayda ABD Siber Komutanlığı, uzmanlarının Rus internet ve iletişim altyapısına yönelik bir siber saldırı gerçekleştirdiğini açıklamıştır (Cohen, 2019; Nakashima, 2019). Yine o dönemde ABD Siber Komutanlığı, 2020'deki Amerikan Başkanlık seçimlerine Rusya'nın olası bir müdahalesini önlemek için bir önlem olarak Rusya Federasyonu'na karşı yeni bir siber saldırı gerçekleştireceklerini de açıklamıştır (Frazin, 2019). Siber araçlarını geliştiren ve çeşitli amaçlar için sürekli olarak kullanma yoluna giden ABD Siber Komutanlığı, CIA, Ulusal Güvenlik Teşkilatı ve diğer güvenlik örgütleri yeteneklerini sürekli iyileştirmek için çalışmaktadır. Bu amaçla kendilerine ayrılan bütçeler yıldan yıla artmakta, yeni bölümler açılıp yeni merkezler oluşturulmaktadır. Hatta gelecek vaat eden bilgisayar korsanlarının işe alındığı özel yarışmalar ve etkinliklerin dahi düzenlendiği iddia edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen bu iki olayla doğrudan ilgili olan üçüncü husus, siber uzayda kullanılan bilgi savaşı yöntemleridir. Ürünlerini dünya pazarına sunan Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen teknoloji şirketleri, tüm siyasi emir ve isteklere tam olarak uyarak Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı ile birlikte hareket etmektedir. Sosyal ağlardaki sayfaları engellemek, Amerikan liderliğinin ideolojik yönergelerine uymayan kayıtlar için bir görünmezlik modu oluşturmak ve hatta hesapların sanal olarak silinmesi; tüm bunlar şimdiden ortalama bir Amerikalının düşünemeyeceği standart bir norm haline gelmiştir. Bu duruma örnek ülkenin hükümetiyle ilgili haber yapan veya paylaşım yapan yüzlerce Facebook sayfasının o dönemde silindiği Gürcistan'dır (Eurasia Review, 2019). Şimdilerde Meta, o dönemde adı Facebook olan uygulamanın Güvenlikten sorumlu bölüm başkanı Nathaniel Gleicher'in ifadesiyle yalnızca 20 Aralık'ta şaibeli görülen 39 hesap, 344 sayfa, 13 Facebook grubu ve 22 Instagram hesabı imha edilmiştir (Gleicher, 2019). Facebook, bu

sayfalarda dolaşan yerel siyasi olaylarla ilgili ithamlardan dolayı müdahale etme ihtiyacı duymuştur. Sayfalarda zikredilen iddiaların Rus istihbaratı kaynaklı olduğunu tahmin etmek ise zor değildir. Bu noktada siber uzaya da çoktan sıçramış olan güç mücadelesinin kendi kendine çözüleceğine veya sorunun BM İnternet düzenleme platformunda barışçıl bir şekilde uzlaştırılacağını iddia etmek gereğinden fazla iyimserlik barındıran bir yaklaşım olacaktır. Batı ve özellikle ABD, internete henüz yeterince hâkim olunmamış yeni bir sınır, güç mücadelesinde yeni bir cephe olarak bakmaktadır. Bu yüzden Cyber Frontier'in öncüleri, ABD Siber Komutanlığı ve kiralık bilgisayar korsanları, casus yazılımlar vb. ile bu yeni Nomos'u hem yasal yollarla hem de gizli operasyonlarla kontrol etmeye çalışmaktadır.

5. SONUÇ

Egemenlik kavramı özellikle Westphalia Ulus Devlet sisteminin etkisini arttırması, bu kapsamda Ulus Devletlerin yeni uluslararası sistemin temel ve başat aktörleri olarak tanımlanmaları ve ön plana çıkmaları ile daha fazla dikkate alınan bir konu halini almıştır. Ulus Devlet sistemi ile güçlenen merkezi yönetimler, Egemenlik kavramının yeniden tanımlanmasını, siyasi denklemlerde daha farklı şekilde etki eder hale gelmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda devletler, egemenliklerinin ispatı ve görünür hale gelmesi için ülke sınırlarını, sınır ve gümrük kontrolleri gibi ilk anda akla gelen uygulamaları geliştirmiş, merkezi yönetimlerinin kontrolünü arttırma ve daha görünür hale getirme yoluna gitmişlerdir. Uluslararası sistemin ve ulus devletlerin önemli konularından birisi olan Egemenlik kavramı ve onun uygulanması, uluslararası sistemin değişen şartları sebebiyle değişmek ve yeni ortaya çıkan durumlara adapte olmak durumunda kalmıştır. 19. yüzyılın sonu ile başlayan ve 20. yüzyılda devam eden hızlı teknolojik gelişme ve bu gelişmenin sosyal, siyasi, iktisadi ve toplumsal yansımaları mesafeleri kısaltmış, devletlerarası sınırları kolayca geçilebilen manialar haline getirmiştir. Özellikle İnternet ve sosyal medya uygulamaları ile iletişim alanında yaşanan büyük değişim, Klasik Egemenlik anlayışını da etkilemiş ve sorgulanır hale gelmesini kolaylaştırmıştır. Bu durumun ve ortaya çıkardığı tehditlerin üstesinden gelmek, ortaya çıkan teknolojik gelişmelerden kaynaklanan sorunların azaltılması adına geliştirilen cevap ise Siber Egemenlik kavramı olmuştur. Günümüzde enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda gündelik hayatımızda önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin siyasi alana da yansımaları olmuştur. Bunun sonucunda egemenliğin klasik yorumu da tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmaların kapsamına yukarıda zikredilen teknolojilerin de etkisiyle siber egemenlik de dâhil edilmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin bireyler tarafından artan kullanımı üzerine devletler, iletişim ve enformasyon teknolojileri üzerindeki kontrollerini arttırmaya başlamıştır. Bu yaklaşımla birlikte geleneksel Egemenlik algısı siber dünyaya uygulanmaya çalışılmış, fizik dünya ve onun şartları sanal dünyada da devam ettirilmeye çalışılmıştır. Yani klasik Egemenlik ve ondan kaynaklanan güvenlik anlayışı bu yeni rekabet alanına da aktarılmıştır. Bu yeni ancak sanal ortamın dikkate alınması ve düzenlenmesi, kontrol edilmesi ulus devletler açısından önem arz etmektedir zira bu yeni mecra, toplumsal, sosyal, siyasi ve iktisadi dönüşüm ve değişimlerde etkili olan düşüncelerin, ideoloji ve fikirlerin hızla ve hiçbir kontrole ve engele takılmadan yayılmasını ve sınırları geçmesini sağlamaktadır. Bu yüzden Siber Egemenlik, Klasik Egemenlik yaklaşımı içerisinde değerlendirilmesi ve kapsama dâhil edilmesi gereken, görmezden gelinmesi ve müsamaha gösterilmesinin ciddi zararlara sebebiyet vereceği yeni bir devletlerarası alan ve rekabet bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 20. yüzyılın Soğuk Savaş döneminin büyük güçleri olan ABD ve Sovyetler Birliği ile bunlara eklene Çin, bu yeni rekabet alanının önemini farkındadırlar ve bu alanda hâkim olmak için var güçleri ile çalışmaktadırlar. Zira 19 Temmuz 2024 tarihinde yaşanan küresel elektronik sorunun da gösterdiği üzere gündelik hayatımız artık sadece fizik dünyamızdan ibaret değildir.

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Makale ile ilgili notlar

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın tüm süreci, beyan edilen tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir..

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2011). *Homo Sacer: Egemen güç ve çıplak hayat*. Avrupa Yayınevi.
- Agnew, J. (1994). The territorial gap: The geographical assumptions of International Relations Theory. *Review of International Political Economy*, 1(1), 53-80.
- Agnew, J. (2010). Still trapped in territory. *Geopolitics*, 15(4), 779-784.
- Ağaoğulları, M. A. (1991). Demokratik mitoslar: Halk-ulus egemenliği ve siyasal temsil. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46(1), 21-30.
- Ağaoğulları, M. A., Akal, C. B. ve Köker, L. (1994). *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. İmge Kitabevi.
- Akad M., Vural Dinçkol B. ve Bulut N. (2014). *Genel Kamu Hukuku*. Der Yayınları.
- Akın, F. İ. (1980). *Kamu Hukuku (Devlet doktrinleri-Temel hak ve özgürlükler)*. İstanbul Üniversitesi Yayınları (Fakülteler Matbaası).
- Alatlı, A. (2010). *Batiya yön veren metinler (Cilt II)*. Melisa Matbaacılık.
- Appleby, J. (1992). *Liberalism and Republicanism in the historical imagination*. Harvard University Press.
- Aybudak, U. (2017). Modern devlet bağlamında ortaya çıkan egemenlik kavramı ve egemenliğin dönüşümü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(54), 226-237.
- Bartelson, J. (1995). *A genealogy of sovereignty*. Cambridge University Press.
- Bataille, G. (2006). *Lanetli pay*. Ladomir.
- Bellamy, A. J. (2008a). Conflict prevention and the Responsibility to Protect. *Global Governance*, 14(2), 135-156.
- Bellamy, A. J. (2008b). The Responsibility to Protect and the problem of military intervention. *International Affairs*, 84(4), 615-639.
- Benn, S. ve Peters, R. (2009). *Social principles and the Democratic State*. Routledge.
- Blandino, P. (2023). The influence of Dante's thinking over the notions of Sovereignty, Imperialism, and its potential in the realm of the Fourth Industrial Revolution and Blockchain Networks. *Law and Humanities Quarterly Reviews*, 2(4), 164-178.
- Blythe, J. M. (1992) *Ideal government and the mixed constitution in the Middle Ages*. Princeton University Press.
- Boucher, D. (2001) Resurrecting Pufendorf and capturing the Westphalian moment. *Review of International Studies* 27(4), 557-577.
- Bosco, G. (2013). The Responsibility to Protect. *Rivista di Studi Politici Internazionali*, 80(1), 59-68.
- Brighenti, A. M. (2010). On territorology: Towards a general scheme of territory. *Theory, Culture and Society*, 27(1), 57-72.
- Carter, B. B. (1943). Dante's political ideas. *The Review of Politics*, 5(3), 339-355.
- Chandler, D. (2009). Unravelling the paradox of 'The Responsibility to Protect'. *Irish Studies in International Affairs*, 20, 27-39.
- Cohen, R. S. (2019). Cybercom chief: 133 cyber teams will be insufficient as adversaries improve. *Air and Space Forces Magazine*. <https://www.airandspaceforces.com/CYBERCOM-Chief-133-Cyber-Teams-Will-Be-Insufficient-as-Adversaries-Improve/>
- Di Nicola, A. (2022). Towards digital organized crime and digital sociology of organized crime. *Trends in Organized Crime*. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12117-022-09457-y#citeas>
- Durmaz, S. (2010). Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ'nın Savaşı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 93-120.
- Ebener, R. C. (1947). Dante's and Machiavelli's theories of government: A comparison. *The Historian*, 10(1), 63-77.
- Ekiz, S. (2020). Jean Bodin'in siyaset felsefesinde devlet ve egemenlik. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2), 633-691.
- Engster, D. (1996). Jean Bodin, Scepticism and Absolute Sovereignty. *History of Political Thought*, 17(4), 469-499.

- Erdal, S. (2010). Siyasal düşünürler ve modern egemenlik. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 83-115.
- Erdoğan, M. (2005). Egemenliğin dünü-bugünü. *Hukuk ve Adalet Dergisi*, 2 (6-7), 217-224.
- Eroğlu, A. H. (2000). Hristiyanlığın bölünme sürecine genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(1), 309-325.
- Eurasia Review. (2019). *Georgia: Facebook removes hundreds of government linked pages for 'coordinated inauthentic behavior'*. <https://www.eurasiareview.com/21122019-georgia-facebook-removes-hundreds-of-government-linked-pages-for-coordinated-inauthentic-behavior/>
- Evans, G. ve Sahnoun, M. (2002). The responsibility to protect. *Foreign Affairs*, 81(6), 99-110.
- Evans, G. (2004). The Responsibility to Protect: Rethinking humanitarian intervention, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 98, 78-89.
- Evans, G., Thakur, R, ve Pape, R. A. (2013). Humanitarian intervention and the Responsibility to Protect. *International Security*, 37(4), 199-214.
- Fitzgibbon, G. F. (1940). De Bonald and De Maistre. *The American Catholic Sociological Review*, 1(3), 116-124.
- Franzese, P.W. (2009). Sovereignty in Cyberspace: Can it exist? *Air Force Law Review*, 64, 1-42.
- Frazin, R. (2019). CyberCom mulls aggressive tactics if Russia interferes in next election: report. *The Hill*. <https://thehill.com/policy/cybersecurity/475921-cybercom-mulls-aggressive-tactics-if-russia-interferes-in-next-election/>
- Frischmann, B (2001). Privatization and commercialization of the Internet infrastructure: Rethinking market intervention into government and government intervention into the market. 2 *Columbia Science and Technology Law Review*, 1(2), 1-70. <https://journals.library.columbia.edu/index.php/stlr/article/view/3537>
- Gerard, Mairet. (2005). “Padovalı Marsilius’tan Louis XIV’e Laik Devletin Doğuşu”, Devlet Kuramı, (Ed. Cemal Bali Akal), Dost Yayınevi, 215-242.
- Gleicher, N. (2019). Removing coordinated inauthentic behavior from Georgia, Vietnam and the US. *Meta*. <https://about.fb.com/news/2019/12/removing-coordinated-inauthentic-behavior-from-georgia-vietnam-and-the-us/>
- Gözler, K. (2011). *Anayasa hukukunun genel esasları*. Ekin Kitabevi.
- Greenemeier, L. (2009). Remembering the day the World Wide Web was born. *Scientific American*. <https://www.scientificamerican.com/article/day-the-web-was-born/>
- Greenstein, S. (2001). The commercialization of Internet access, lessons from recent experience. Maryam P. Feldman ve Albert N. Link (Eds.) içinde, *Innovation policy in the knowledge-based economy* (213-229). Springer.
- Greenstein, S. (2015). *How the Internet became commercial: Innovation, privatization, and the birth of a new network*. Princeton University Press.
- Grier, P. (1997). In the beginning, there was Arpanet. *Air & Space Forces Magazine*. <https://www.airandspaceforces.com/article/0197arpanet/>
- Grovogui, S. N. (1996). *Sovereigns, quasi sovereigns, and Africans: Race and Self-Determination in International Law*. University of Minnesota Press.
- Gülsoy, T. (2006). Milletin temsili. *Kamu Hukuku Arşivi*, 9(2), 71-86.
- Hinsley, F. H. (1986). *Sovereignty*. Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (2001). *Leviathan* (çev. Semih Lim). Yapı Kredi Yayınları.
- Hudson, W. (2008). Fables of sovereignty, re-envisioning sovereignty. Trudy Jacobsen, Charles Sampford, Ramesh Thakur (Eds.) içinde, *Re-envisioning sovereignty: The end of Westphalia?* (19-31). Routledge.
- Jackson, R. (1999). Introduction: Sovereignty at the Millennium. Robert Jackson (Eds.) içinde, *Sovereignty at the Millennium* (1-8). Blackwell Publishers.
- Jackson, J. H. (2002). Sovereignty, subsidiarity, and separation of powers: The high-wire balancing act of Globalization. Daniel L. M. Kennedy ve James D. Southwick (Eds.) içinde, *The political economy*

- of international trade law, *Essays in honor of Robert E. Hudec* (13-31). Cambridge University Press.
- Jensen, E. T. (2011). Sovereignty and neutrality in Cyber Conflict. *Fordham International Law Journal*, 35(3), 815-841.
- Jensen, E.T. (2015). Cyber Sovereignty: The way ahead. *Texas International Law Journal*, 50(2), 276-304.
- Kapani, M. (1983). *Politika bilimine giriş*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Kelsen, H. (1989). *Pure theory of law*. Peter Smith.
- Keohane, R. O. ve Krasner, S. (2013). Subversive Realist. Martha Finnemore ve Judith Goldstein (Eds.) içinde, *Back to basics: State power in a contemporary world* (23-52). Oxford University Press.
- Klimburg, A. (2018). *The darkening web: The war for Cyberspace*. Penguin.
- Koçak, M. (2006). *Batı'da ve Türkiye'de egemenlik anlayışının değişimi; Devlet ve egemenlik (eski kavramları yeni anlamlar)*. Seçkin.
- Krasner, S. D. (1995-1996). Compromising Westphalia. *International Security*, 20(3), 115-151.
- Krasner, S. D. (1999). *Sovereignty: Organized hypocrisy*. Princeton University Press.
- Krasner, S. D. (2001). Problematic sovereignty. *Problematic sovereignty, contested rules and political possibilities*, Ed. Stephen D. Krasner, Columbia University Press, 1-23.
- Krasner, S. D. (2002). Realist Views of International Law. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 96, 265-268.
- Krasner, S. D. (2004). Sharing sovereignty: New institutions for collapsed and failing states. *International Security*, 29(2), 85-120.
- Krasner, S. D. (2005). Building Democracy after conflict: The case for shared sovereignty. *Journal of Democracy*, 16(1), 69-83.
- Kuehl, D. T. (2009). From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem. Franklin D. Kramer, Stuart H. Starr, and Larry K. Wentz (Eds.) içinde, *Cyberpower and National Security* (24-42). Potomac Books.
- Küçük, A. (2015). Egemenlik (Hâkimiyet), halk egemenliği ve milli egemenlik tartışmaları ve egemenlik anlayışında esaslı dönüşüm. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 6, 311-361.
- Laski, H. J. (1921). *The foundations of sovereignty, and other essays*. Harcourt, Brace and Company.
- Leiner, B. M. vd. (1997). Brief history of the Internet. *Internet Society*. https://www.internetsociety.org/wp-content/uploads/2017/09/ISOC-History-of-the-Internet_1997.pdf
- Lewis, M., Sampford, C. ve Thakur, R. (2008). Introduction. Trudy Jacobsen, Charles Sampford, Ramesh Thakur, (Eds.) içinde, *Re-envisioning sovereignty: The end of Westphalia?* (1-15). Routledge.
- Lloyd, H. A. (1991). Sovereignty: Bodin, Hobbes, Rousseau. *Reveu Internationale de Philosophie*, 45(179), 353-379.
- Lotrionte, C. (2013). State sovereignty and self-defense in Cyberspace: A normative framework for balancing legal rights. *Emory International Law Review*, 26(2), 825-919.
- March, A. F. (2013). Genealogies of sovereignty in Islamic Political Theology. *Social Research: An International Quarterly*, 80(1), 293-320.
- Mack, E. (2019). The Internet was born 50 years ago with a nonsense message. *CNET*. <https://www.cnet.com/science/the-internet-was-born-50-years-ago-with-a-nonsense-message/>
- Martynov, A.Ş. (1982). *Orta ve Doğu Asya ülkelerinde Budizm ve toplum: Orta Çağ'da Orta ve Doğu Asya ülkelerinde Budizm, devlet ve toplum*. Moskova.
- McDowall, M. (2015). How a simple 'hello' became the first message sent via the Internet. *PBS News*. <https://www.pbs.org/newshour/science/internet-got-started-simple-hello>
- Merriam, Jr., C. E. (1900). *History of the Theory of Sovereignty since Rousseau*. Columbia University Press.
- Moore, T. (2009). Violations of sovereignty and regime engineering: A critique of the state theory of Stephen Krasner. *Australian Journal of Political Science*, 44(3), 497-511.

- Nagan, W. P. ve Haddad, A. M. (2012). Sovereignty in theory and practice. *San Diego Internatioinal Law Journal*, 13, 429-520.
- Nakashima, E. (2019). U.S. Cyber Command operation disrupted Internet access of Russian troll factory on day of 2018 midterms. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-cyber-command-operation-disrupted-internet-access-of-russian-troll-factory-on-day-of-2018-midterms/2019/02/26/1827fc9e-36d6-11e9-af5b-b51b7ff322e9_story.html?noredirect=on
- Nicaso, A. ve Danesi, M. (2023). *The dark mafia organized crime in the age of the Internet*. Routledge.
- Okandan R. G. (1968). *Umumi Amme Hukuku*. İstanbul Üniversitesi Yayınları (Fakülteler Matbaası).
- Onuf, N. G. (1991) Sovereignty: Outline of a conceptual history. *Alternatives* 16, 425-446.
- Özay, İ. H. (1980). XVI. yüzyıl ve sonrası Batı Avrupa ülkeleri kamu yönetimi tarihine ilişkin notlar-çağrışımlar. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi (İHİD)*, 1(2), 73-90.
- Özer, A. (2005). *Anayasa Hukuku*. Turhan Kitabevi.
- Qutb, S. (2006). *Milestones: Ma'allim fi'l-tareeq*. Islamic Book Service.
- Paris, R. (2020). The right to dominate: How old ideas about sovereignty pose new challenges for world order. *International Organization*, 74(3), 453-489.
- Parker, D. (1981). Law, society and the state in the thought of Jean Bodin. *History of Political Thought*, 2(2), 253-285.
- Pettit, H. (2019). Russia will disconnect itself from internet this week in world-first test to defend against US cyberattack. *The Sun*. <https://www.thesun.co.uk/tech/10228293/russia-disconnect-internet-us-cyberattack/>
- Post, G. (1964) *Studies in medieval legal thought: Public Law and the State 1100-1322*. Princeton University Press.
- Pufendorf, Samuel Baron. (1703). *Of the Law of Nature and Nations* (Translated by Basil Kennett.). L. Lichfield.
- Rolbiecki, J. J. (1923). Dante's views on the Sovereignty of the State. *The Catholic Historical Review*, 9(1), 91-102.
- Russett, B. M. (1995). *Grasping the democratic peace: Principles for a Post-Cold War World*. Princeton University Press.
- Salmon, J. H. M. (1996). The legacy of Jean Bodin: Absolutism, populism or Constitutionalism. *History of Political Thought* 17(4), 500-522.
- Sampford, C. ve Palmer, M. (2005). The theory of collective response. Morton H. Halperin and Mirna Galic (Eds.) içinde, *Protecting Democracy: International Response* (23-62). Lexington Books.
- Savin, L. (2019). Nomos, Siber Uzay ve egemen internet. *Geopolitika*. <https://www.geopolitika.ru/article/nomos-kiberprostranstva-i-suverenyy-internet>
- Savin, L. (2020). Egemenliklerin dönüşümü. *Geopolitika*. <https://www.geopolitika.ru/article/transformaciya-suverenitetov>
- Savin, L. (2021). Egemenliğin ortaya çıkışı ve yorumlanması. *Geopolitika*. <https://www.geopolitika.ru/article/poyavlenie-suvereniteta-i-ego-interpretacii#sdfootnote1sym>
- Shelley, L. I. (2003). Organized crime, terrorism and cybercrime. Alan Bryden ve Philipp Fluri (Eds.) içinde, *Security Sector reform: Institutions, society and good governance* (303-312). Nomos Verlagsgesellschaft.
- Schmitt, K. (2000). *Siyasi teoloji*. Kanon Press.
- Schmitt, K. (2005). *Diktatörlük: Modern egemenlik fikrinin kökenlerinden proleter sınıf mücadelesine kadar*. Nauka.
- Simon, H. A. (1971). Designing organizations for an information-rich world. M. Greenberger (Ed.) içinde, *Computers, Communications, and the Public Interest* (37-72). The Johns Hopkins Press.
- Shepard, M. A. (1930). Sovereignty at crossroads: A study of Bodin. *Political Science Quarterly*, 45(4), 1930, 580-603.
- Schindler, D. (1950). *Verfassungsrecht und soziale strüktür*. Huber.

- Stahn, C. (2007). Responsibility to Protect: Political rhetoric or emerging legal norm?. *The American Journal of International Law*, 101(1), 99-120.
- Şenel, A. (1982). *Siyasal düşünceler tarihi*. Sevinç Matbaası.
- Teziç, E. (2014). *Anayasa Hukuku*. Beta Yayınları.
- Tilly, C. (1990). *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*. Basil Blackwell.
- Torun, Z. (2017). The evolution of the Responsibility to Protect. *Avrasya Etüdüleri*, 51, 29-51.
- Tropina, T. (2010). Cyber Crimeand Organized Crime. *Freedom from Fear Magazine*, 7, 16-18.
- Tucker, P. (2019). Russia plans to cut off some internet access next week. *Defense One*. <https://www.defenseone.com/technology/2019/12/russia-plans-cut-some-internet-access-next-week/162028/>
- Wang, B. (2017). *Chinese visions of World Order: Tianxia, culture, and World Politics*. Duke University Press.
- Williams, B. A. (2017). *An introduction to Waliyic Islam: Sacred communities and their covenantal dispensations*. Lion of Najaf Publishers.
- Wilks, M. (1963) *The problem of sovereignty in the late Middle Ages*. Cambridge University Press.
- Viroli, M. (1992). *From politics to reason of state: The acquisition and transformation of the language of Politics 1250-1600*. Cambridge University Press.
- Yılmaz, S. (2017). “İstisna Hali” üzerinden bir Egemenlik kavramı tartışması: Schmitt ve Agamben’in teorileri hakkında bir çalışma, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 132, 383-410.
- Zeybekoğlu, A. E. (2009). *Carl Schmitt’in 20. yüzyıl devlet ve siyaset kuramına katkısı* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Zhang, Y. (2008). Ambivalent sovereignty, China and re-imagining the Westphalian ideal. Trudy Jacobsen, Charles Sampford, Ramesh Thakur (Eds.) içinde, *Re-envisioning sovereignty: The end of Westphalia?* (101-105). Routledge.
- Zhao, T. (2019). *Redefining a philosophy for world governance, key concepts in Chinese thought and culture* (çev. Liqing Tao). Palgrave Pivot.
- Zhao, T. (2021). *All under heaven: The Tianxia system for a possible world order*. University of California Press.